

32. Мельник Е. М. Проблема українізації вищої школи в Україні в добу Центральної Ради (березень–квітень 1918 р.) / Е.М. Мельник // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. пр. – К., 2003. – Вип. 16. – С. 37–44.
33. Мартынова А. Ю. Российское студенчество и Февральская революция / А. Ю. Мартынова // Новый исторический вестник. – 2005. – №2. – С. 166–181.
34. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна за 200 років / В.С. Бакіров, В.П. Духопельников, Б.В. Зайцев. – Х., 2004. – 750 с.
35. Історія Одеського університету (1865–2000) / Л.О. Ануфрієв, С.О. Аппатов, Ю.О. Амброз [та ін.]. – Одеса, 2000. – 225 с.
36. Астахова Е. В. Кадровый корпус высшей школы Украины: метаморфозы развития / Е. В. Астахова. – Х., 2006. – 187 с.
37. Рябченко О. Л. Студенти радянської України 1920–1930-х років: практики повсякденності та конфлікти ідентичності / О. Л. Рябченко. – Х., 2012. – 456 с.
38. Багалій Д. І. Вибрані праці : у 6 т. / Д.І. Багалій. – Х. : ХГП «НУА», 1999. – Т. 1. – 599 с.

Підлісний Д. В. Українське студентство в 1917 – 1921 рр.: проблеми історіографії.

Статтю присвячено дослідженню історіографії проблеми трансформацій соціокультурного портрету студентства України в період Революції та Громадянської війни. Автор констатує, що вивчення даної проблеми було розпочато ще у 1920-х рр. та триває по сьогоднішній день. У той же час, малодослідженими залишається ціла низка її аспектів, серед яких динаміка змін соціального складу студентства протягом 1917 – 1921 рр., нерадянські форми студентської самоорганізації, неполітичні напрямки діяльності студентства.

Ключові слова: історіографія, студентство, Революція, Громадянська війна.

Podlesniy D. V. Ukrainian students during the period 1917 – 1921: historiography of the problem.

The article analyses the historiography of the issue of transformations of the sociocultural portrait of the Ukrainian student body during the Revolution and the Civil War. The author draws a conclusion that the study of the above problem began in the 1920s and continues to the present day. However, understudied remain some of its aspects, including the dynamics of changes of the student body social structure through 1917 – 1921, non-Soviet forms of student self-organization, non-political student activities.

Key words: historiography, students, Revolution, Civil War.

Корпоративна символіка як складова практик саморепрезентації Харківського університету кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Рачков Євген Сергійович

У статті на основі компаративістського і семіотичного підходів досліджується використання різноманітних форм символіки у практиках саморепрезентації Харківського університету кінця ХХ – початку ХХІ ст. Відзначається, що для сучасного етапу характерно конструювання нових форм університетської символіки, які будуються на міжнародній практиці та є синтезом вітчизняних і західноєвропейських університетських традицій. Простежується кореляційний зв'язок між особливостями формування та функціонування символіки і станом університетської корпоративної свідомості.

Ключові слова: Харківський університет, символ, емблема, саморепрезентація.

Основним інструментом, який усе частіше використовується університетами в їх комунікативних практиках з навколишнім світом є різноманітні форми візуалізації. Серед них, мабуть, найважливіше місце належить університетським ритуалам та пов'язаними з ними символами. Деякі з них є традиційними для університетів України, інші – запозиченими та штучно привнесеними. Актуальним завданням залишається не стільки фіксація різноманітних форм символіки, скільки визначення особливостей їх сприйняття університетською спільнотою, розуміння тих сенсів та значень, якими університетська людина наділяє «старі» та «нові» символи. У статті ми спробуємо розглянути символи та емблеми Харківського університету не лише як атрибут ритуалізованого життя навчального закладу, але, насамперед, як ознаку університетської традиції, мову, за допомогою якої прочитується культурний код навчального закладу.

Останнім часом спостерігається посилення уваги дослідників до університетських символічних практик. На пострадянському просторі новий історіографічний етап таких досліджень, зокрема, позначився працями «Університет для Росії» під ред. В. В. Пономарьової та Л. Б. Хорошилової [23; 24], «Terra Universitatis: Два века университетской культуры в Казани» О. А. Вішленкової, С. Ю. Малишевої та А. А. Сальникової [4], «Университетское пространство и его обитатели. Московский университет в историко-культурной среде XVIII в.» І. П. Кулакової [9]. Корпоративній культурі Харківського університету присвячена низка монографій [22; 17] та статей [11; 14; 15; 20]. Насамперед, це колективна монографія «Університет в Российской империи XVIII – первой половины XIX века» під ред. А. Ю. Андреева та С. І. Посохова

та робота «Університет и город в Российской империи (вторая половина XVIII – первая половина XIX вв.)» С. І. Посохова. Корпоративна символіка навчальних закладів України відносно нещодавно потрапила до фокусу дослідників університетської історії. Насамперед, це пов'язано з загальною історіографічною ситуацією, а саме з формуванням дослідницької парадигми «візуальних студій» (visual studies), представники якої не тільки почали більш активно використовувати різноманітний візуальний матеріал, але і запропонували принципово нові підходи до його інтерпретації [Докладніше про це див.: 21]. Одночасно спостерігається прагнення окремих дослідників вітчизняного університетського простору перевірити доречність висновків, які були зроблені щодо іноземних університетів, на матеріалах навчальних закладів України.

Одними з перших виражених форм саморепрезентації університетів стали урочисті інавгурації у момент їх відкриття [22, с. 554]. Алгоритм «церемоніального обряду», закладений інавгураціями, продовжував відтворюватися без значних змін у вигляді щорічного святкування Дня університету. Традиція його святкування склалася не відразу, проте поступово сформувався відповідний ритуал такого роду урочистостей [17, с. 22]. Сьогодні кожен університет України влаштовує свято на честь свого заснування або урочистого відкриття. У деяких навчальних закладах виникла традиція святкування обох цих подій. У Харківському університеті з початку 2000-х рр. щорічно відзначається і День заснування університету (17 листопада), і День його відкриття (29 січня). День університету сьогодні, насамперед, є корпоративним святом, під час якого наголошується на суспільному значенні освіти та науки та пропагуються університетські цінності. Його святкування міцно закріпилося у корпоративній культурі та свідомості університетських мешканців¹.

Змістовне наповнення Дня університету у більшості вищих навчальних закладів України має багато «типових» форм. Насамперед, це урочисте засідання Вченої ради університету, книжкові та музейні виставки, презентації нових видань з історії начального закладу, святковий концерт тощо. Традиційним для Харківського університету стало проведення Дня студентського самоврядування, протягом якого студенти отримують символічне право керівництва навчальним закладом. Цей захід, приурочений до Дня студентів та річниці підписання Олександром І Утверджувальної грамоти, проводиться у Харківському університеті з 2008 р. Важливість заходу, з одного боку, полягає у тому, що він підтверджує реальність функціонування в університеті студентського самоврядування. Університет у даному випадку позиціонує себе як осередок та дієвий фактор формування громадянського суспільства. З іншого боку, він створює символічний зв'язок між сучасним та середньовічним університетом, у якому студенти мали особливі права та привілеї [Див.: 25, с. 171 – 194]. Обидва перераховані фактори знаходять відповідне відображення у засобах масової інформації, створюючи характерний образ класичного університету [Див., наприклад: 5; 6].

¹ Про важливість для університетської спільноти святкування Дня університету, зокрема, свідчать результати контент-аналізу інтерв'ю випускників Харківського університету 1940-х – 1980-х рр.

Невід'ємним атрибутом святкування Дня університету є різноманітна університетська символіка, насамперед, офіційно затверджені гімн та емблема (герб) навчального закладу. Вони були затверджені до 200-річчя урочистого відкриття Харківського університету 14 листопада 2003 р. та 27 травня 2004 р. відповідно. Герб університету (зокрема, зображений на прапорі) доволі часто поєднується з малим гербом та державним прапором України, а студентський гімн «Gaudeamus» і гімн університету – з державним гімном України.

Традиційною формою саморепрезентації університетів, безпосередньо пов'язаною з Днем університету, є відзначення ювілеїв. Ювілей як форма культурної пам'яті, закріплена у культурній традиції, відіграє у житті навчальних закладів важливу роль. Він формує символічно перероблений образ минулого та одночасно виконує функцію репрезентації змісту і трансляції значень культурної пам'яті [Див.: 7]. В університетській традиції ювілейними вважаються числа 10, 25, 50, 100 і більше. У свідомості університетської людини ювілей сприймається, з одного боку, як надзвичайно святкова подія, а з іншого боку, як певний звичай, очевидцем та учасником якого може стати кожен член спільноти. У сучасній Україні відзначення ювілеїв також сприймається як привід отримати від влади певні преференції для навчального закладу та нагороди для співробітників [Див.: 20].

Ювілейна культура Харківського університету кінця ХХ – початку ХХІ ст. передбачає різноманітні форми символічних репрезентацій. Особливу увагу під час підготовки до святкування ювілеїв традиційно надають написанню робіт з історії університетів, основний акцент у яких робиться на поступальному розвитку навчального закладу та його досягненнях. До ювілеїв готують окремі нариси, присвячені факультетам, біобібліографічні збірники професорів університету тощо [16, с. 142 – 144]. Іншими формами символічних репрезентацій, які створюються спеціально до ювілеїв, є медалі, монети, значки, поштові марки, конверти з університетською символікою тощо [18]. Зокрема, з нагоди 200-річчя Харківського університету були виготовлені ювілейна медаль та монета. Спільним для них стало асинхронне зображення сучасної та історичної будівлі університету (у дзеркальному відображенні), а також герб і назва навчального закладу латиною та українською мовою [18]. Якщо традиція виготовлення ювілейних медалей університетів сформувалася ще у ХVІІІ – ХІХ ст., то практика виготовлення ювілейних/пам'ятних монет для університетської культури України попередніх періодів є нетиповою. Сьогодні ювілейні монети університетів, виготовляються Національним банком України та входять до спеціальної серії «Пам'ятні монети України» [10].

Необхідно відзначити, що урочисті заходи університету щільно пов'язані з університетськими мнемонічними місцями. Вони наповнюють та організують університетський текст пам'яті, сприяють конструюванню стратегій саморепрезентації навчального закладу [3, с. 292 – 307]. Важливе значення при цьому надається засновнику університету та видатним особистостям (поетам і письменникам, вченим і громадським діячам), чий життєвий або творчий шлях пов'язаний з ним та чий постаті сьогодні у семантичному плані невіддільні від університетського простору. Для Харківського університету такою постаттю, насамперед, є В. Н. Каразін, чие ім'я разом зі статусом «національного»

було надано університету у 1999 р. [2, с. 551 – 552]. Постать В. Н. Каразіна стала класичним університетським «місцем пам'яті»: його ім'я та зображення знайшли широке відображення в університетській символіці, а пам'ятник йому, збудований з нагоди 100-річчя університету, – місцем покладання квітів та зустрічі студентів багатьох поколінь². Необхідно відзначити, що університетський простір сповнений й іншими мнемонічними місцями, більшість з яких має архітектурне та монументальне вираження (пам'ятники та пам'ятні дошки). Наприклад, у 2010 р. з нагоди 206-річчя заснування Харківського університету було відкрито пам'ятники історіку Д. І. Багалію та математику О. М. Ляпунову. Іншими «місцями пам'яті» є, зокрема, постаті трьох лауреатів Нобелівської премії, які навчалися і працювали в університеті, – біолога І. І. Мечникова, економіста С. А. Кузнеця та фізика Л. Д. Ландау. Наразі проводяться роботи зі встановлення бюстів цих осіб біля головного корпусу університету.

Особлива роль під час проведення ювілейних заходів в університетах належить музеям історії, які беруть безпосередню участь в їх організації та загалом виконують важливу функцію конструювання нарративу університетської пам'яті. Доволі частим є оновлення їх експозицій спеціально до ювілеїв університетів. Так, у 2005 р. до 200-річчя навчального закладу була оновлена експозиція Музею історії Харківського університету, а у 2013 р. зазначала змін частина експозиції, присвячена сучасному періоду навчального закладу.

Більш корпоративний характер порівняно з Днем університету мають Дні факультетів. Вони відзначаються щороку та у більшості випадків пов'язані з професійними міжнародними святами. Алгоритм святкування загалом нагадує День університету, проте має менш формалізований характер. Основними організаторами Дня факультету є студенти та викладачі. Основна ідея святкування – підкреслити статус факультету в якості самостійного структурного підрозділу, наголосити на позитивних відмінностях порівно з іншими факультетами, посилити відчуття спільності його членів. Ще одне прагматичне завдання – створення більш привабливого іміджу структурного підрозділу, що в умовах зростаючої конкуренції між факультетами за прихильність абітурієнтів має важливе значення. Святкування Днів факультетів відбувається, як правило, на площі перед головним корпусом університету або в актовій залі [Див.: 20].

Під час святкування використовується різноманітна університетська та факультетська символіка. Остання представлена, насамперед, емблемами та штандартами факультетів, а також різноманітними неофіційними зображеннями (нагрудними значками, буклетами тощо). Необхідно відзначити, що перші спроби розробити факультетські емблеми у Харківському університеті були зроблені протягом у 1960-х – 1980-х рр., а сучасні емблеми факультетів з'явилися у другій половині 1990-х – на початку 2000-х рр. Формування факультетської символіки у більшості випадків було та залишається процесом спонтанним та спорадичним. Така ситуація призвела до відсутності

² Результати контент-аналізу інтерв'ю випускників Харківського університету 1940-х–1980-х рр. засвідчили, що улюбленими місцями студентів в університеті є площа навпроти головного корпусу, пам'ятник В. Н. Каразіну та алея Університетського саду (наразі Саду імені Тараса Шевченка), де цей пам'ятник знаходився до 2004 р.

сталого тлумачення факультетської символіки та навіть незнання про її існування серед університетської та факультетської спільноти. На відміну від загальноуніверситетських символів та емблем вона має напівофіційний характер: документи, які б засвідчували її легітимність, як правило, не існують. В основному емблеми факультетів містять характерні для відповідного освітнього та наукового напрямку зображення, корпоративну та державну символіку. Згадані штандарти з зображеннями емблем факультетів були розроблені на початку 2000-х рр. та є сьогодні невід'ємною частиною багатьох університетських урочистих заходів [Див.: 20].

Важливою формою саморепрезентації класичних університетів України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. залишаються університетські «обряди переходу»: свято першого дзвоника, церемонії посвяти у студенти і випуску з університету, вручення дипломів, надання вчених ступенів [Докладніше про це див.: 19]. Строкатість використовуваної символіки під час цих урочистостей вражає. Так, невід'ємними атрибутами свята першого дзвоника та церемонії посвяти у студенти є, зокрема, герб та гімн університету, емблеми факультетів (як правило, у вигляді штандартів), різноманітна рекламна продукція. Серед іншого під час церемонії посвяти може використовуватися символічний студентський білет, виголошуватися студентська присяга та запалюватися вогонь знань [Див., наприклад: 12, 13].

Іншим важливим для університетської спільноти обрядом переходу є церемонія випуску з університету та вручення дипломів. обов'язковим атрибутом свята є мантиї та конфедератки («сорбонки»), які відносно нещодавно почали входити в університетську культуру та традицію українських вищих навчальних закладів. Мантиї є міжнародним символом ученості, самовідданого служіння науці [1, с. 14]. Їх носіння магістрами символізує приєднання колишніх студентів до когорти дипломованих та освічених фахівців. У Харківському університеті мантиї мають право одягати випускники (переважно магістри), керівництво навчального закладу, а також його почесні професори [19, с. 290 – 291]. Традиція їх використання під час урочистих заходів склалася на початку 2000-х рр.

Важливими елементами церемонії випуску є урочиста хода керівництва університету та студентів-випускників, одягнених в мантиї, від головного корпусу університету до Харківського національного театру опери та балету, в якому відбуваються основні урочистості, та церемонія вручення дипломів, яка відбувається, як правило, у той же день на факультетах. Крім дипломів випускникам можуть вручати популярний університетський символ – значок випускника. Знак виконаний у традиційній манері – він має форму опуклого ромбу, покритого білою емаллю; по краю ромба розташовуються сині емалеві смужки, обрамлені позолоченими бортиками; у центрі знака накладене зображення емблеми Харківського університету. Сучасний знак випускника, незважаючи на слабкість традиції його носіння, є загальнодоступним та доволі популярним серед випускників університету. З 2010 р. кращих випускників університету також нагороджують медалями, на яких, зокрема, міститься повна назва університету та девіз «Ingenio et moribus» (з лат. «Талант і порядність») [19, с. 291].

Враховуючи той факт, що вище названі університетські заходи з часом набувають усе більш корпоративного характеру, зростає значення отримують такі форми саморепрезентації, як: День відкритих дверей, День випускника тощо. Проведення публічних церемоній для класичного університету є цілком традиційною формою саморепрезентації. Університет здавна відчиняв свої двері для усіх охочих, демонструючи різноманітні прилади та колекції, прагнучи підкреслити власне просвітительське значення та сприяти популяризації наукового знання у видовищній формі [17, с. 25]. Сьогодні Дні відкритих дверей мають не менш цікаву форму. Основна мета їх проведення – створення привабливого іміджу університету, насамперед, для абітурієнтів та їх батьків, які складають основну групу відвідувачів навчального закладу цього дня. Саме тому університетська та факультетська символіка, зображена на прапорах, штандартах, інформаційних стендах, буклетах та рекламних проспектах, під час Дня відкритих дверей має особливе репрезентативне значення. Відкритість та екстравертність університетів сприяють проведенню різноманітних науково-популярних заходів («День/Ніч науки», «Науковий пікнік» тощо). Не менш важливою формою саморепрезентації стало щорічне проведення Дня випускника. Традиція його організації виникла нещодавно. Перший День випускника у Харківському університеті було проведено у 2008 р. Основним організатором дійства є Асоціація випускників, викладачів та друзів університету, яка була створена у 2001 р.

Переходячи до висновків, необхідно відзначити, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. в університетській культурі відбувається черговий синтез вітчизняної та західноєвропейської традиції. Переважна більшість символічних форм, що активно використовується у Харківському університеті, є запозиченою та привнесеною у вітчизняну університетську культуру протягом останніх кількох десятиліть. Основними ініціаторами цих «нововведень» виступає керівництво університету та його структурних підрозділів. За допомогою різноманітних ритуалів та символів вони прагнуть репрезентувати університет суспільству, сприяти консолідації університетської спільноти. Практики саморепрезентації відіграють у даному випадку одну з найважливіших ролей. Вони створюють привабливий візуальний образ університету, що в умовах комерціалізації університетської освіти та конкурентної боротьби за абітурієнтів стає базовою необхідністю. Ставлення університетської спільноти до них не є однозначним. Аналіз інтерв'ю випускників Харківського університету переконливо доводить, що переважна більшість випускників кінця ХХ – початку ХХІ ст. не рефлексує стосовно використовуваних форм символіки та походження університетських ритуалів [8]. Для того, щоб університетські ритуали та символи не виглядали штучними необхідно більше уваги приділити вивченню та популяризації традицій університету.

Примітки

1. Астахова В. И. Воспитание на традициях: некоторые вопросы методологии и методики / В. И. Астахова // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія». – 2008. – Т.14. – 2008. – С. 7–21.
2. Бакіров В. С. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін.; Худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Х., 2004. – 750 с.
3. Вишленкова Е. А. История университета как история памяти корпорации? / Е. А. Вишленкова, С. Ю. Малышева, А. А. Сальникова // Ab Imperio. – 2004. – №3. – С. 271–310.
4. Вишленкова Е. А. Terra Universitatis: Два века университетской культуры в Казани / Е. А. Вишленкова, С. Ю. Малышева, А. А. Сальникова. – Казань, 2005. – 500 с.
5. День студентського самоврядування в Харківському університеті (17 листопада 2008 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.univer.kharkov.ua/ua/general/univer_today/news?news_id=599/. Доступ – 19.10.2015 р.
6. День студентського самоврядування в університеті (17 листопада 2015 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.univer.kharkov.ua/ua/general/univer_today/news?news_id=5030/. Доступ – 19.10.2015 р.
7. Евтушенко А. Г. Юбилей как фактор исторической памяти. Опыт культурологического исследования / А. Г. Евтушенко. – Саарбрюккен, 2012. – 144 с.
8. Інтерв'ю випускників Харківського університету 1940-х – 1980-х рр. // Музей історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Ф. 7. – Оп. 21. – П. 2.
9. Кулакова И. П. Университетское пространство и его обитатели. Московский университет в историко-культурной среде XVIII века / И. П. Кулакова. – М., 2006. – 336 с.
10. Пам'ятні монети України, Національний банк України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/currentmoney/сmcoin/list/>. Доступ – 19.10.2015 р.
11. Парфиненко А. Ю. Старые и новые символы университетов (на материалах Харьковского университета второй половины XIX – первой половины XX веков) / А. Ю. Парфиненко, С. И. Посохов // Эпоха. Культуры. Люди (история повседневности и культурная история Германии и Советского Союза. 1920 – 1950-е годы) / Материалы международной научной конференции (Харьков, сентябрь 2003 г.): Сб. докладов. – Х., 2004. – С. 236–248.

12. Посвята першокурсників у студенти Каразінського університету (1 вересня 2014 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.univer.kharkov.ua/ua/general/univer_today/news?news_id=3975/. Доступ – 19.10.2015 р.
13. Посвята першокурсників у студенти Каразінського університету (31 серпня 2015 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.univer.kharkov.ua/ua/general/univer_today/news?news_id=4794/. Доступ – 19.10.2015 р.
14. *Посохов С. И.* О памяти и памятниках в университетской истории / *С. И. Посохов* // История и историческая память: межвуз. сб. науч. тр. – Саратов; Ставрополь, 2012. – Вып. 6. – С. 117–131.
15. *Посохов С. И.* Символы и эмблемы Харьковского университета / *С. И. Посохов* // Вспомогательные исторические дисциплины в пространстве гуманитарного знания: Матер. XXI Междунар. конф. – М., 2009. – С. 291–294.
16. *Посохов С. И.* Юбилей Харьковского университета / *С. И. Посохов* // Отечественная история. – 2004. – №6. – С. 141 – 148.
17. *Посохов С. И.* Університет та місто в Російській імперії (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.) / *С. И. Посохов.* – Х., 2014. – 364 с.
18. *Рачков Є. С.* База даних емблем класичних університетів України / *Є. С. Рачков* [СУБД Microsoft Access], 2015.
19. *Рачков Є. С.* Використання корпоративних символів та емблем в обрядах переходу (на матеріалах Харківського університету) / *Є. С. Рачков* // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2014. – Вип. 17. – С. 286–292.
20. *Рачков Є. С.* Візуальна складова практик саморепрезентації класичних університетів України кінця XX – початку XXI ст. / *Є. С. Рачков* // *Wschodni Rocznik Humanistyczny.* – Т. XII. – 2015. – С. 327–342.
21. *Рачков Є. С.* Методи та підходи візуальної історії: аналіз історіографії / *Є. С. Рачков* // Харківський історіографічний збірник. – 2015. – Вип. 14. – С. 27–41.
22. Університет в Российской империи XVIII – первой половины XIX века / Под общ. ред. *А. Ю. Андреева, С. И. Посохова.* – М., 2012. – 671 с.
23. Університет для Росії. Взгляд на историю культуры XVIII столетия / Ред., вступ. ст. *В. В. Пономарева, Л. Б. Хорошилова.* – Москва, 1997. – 352 с.
24. Університет для Росії. Т. 2. Московский университет в Александровскую эпоху / Ред., вступ. ст. *В. В. Пономарева, Л. Б. Хорошилова.* – Москва, 2001. – 368 с.
25. A History of the University in Europe: Volume 1, Universities in the Middle Ages / Ред. *Hilde de Ridder-Symoens.* –Cambridge, 1992. – 536 с.

Рачков Е. С. Корпоративная символика как составляющая практик саморепрезентации Харьковского университета конца XX – начала XXI ст. В статье на основе компаративистского и семиотического подходов исследуется использование различных форм символики в практиках саморепрезентации Харьковского университета конца XX – начала XXI ст. Отмечается, что для современного этапа характерно конструирование новых форм университетской символики, которые основываются на международной практике и представляют синтез отечественных и западноевропейских университетских традиций. Прослеживается корреляция между особенностями формирования и функционирования символики и состоянием университетского корпоративного сознания.

Ключевые слова: Харьковский университет, символ, эмблема, саморепрезентация.

Rachkov Y. S. Corporate symbols as a component of self-representation practices of Kharkiv University during the late 20th – early 21st century. Using the comparative and semiotic approaches, the article investigates a use of various symbolic forms in self-representation practices of Kharkiv University during the late 20th – early 21st century. We note that the characteristic feature of this process's modern stage is a construction of university symbols' new forms which are based on international practice and represent a synthesis of traditions peculiar to domestic universities and West European ones. We investigate also the way the peculiarities of formation and functioning of symbols are correlated to a state of the university corporate consciousness.

Keywords: Kharkiv University, symbol, emblem, self-representation.